

SÚČASNÁ SITUÁCIA A PERSPEKTÍVY OCHRANY VLKA OBYČAJNÉHO (CANIS LUPUS) NA SLOVENSKU

PRESENT SITUATION AND PERSPECTIVES ON CONSERVATION OF THE GRAY WOLF (CANIS LUPUS) IN SLOVAKIA

Ing. Slavomír Findo, CSc.

Úvod

Funkcia vlka ako jedeného z najvýznamnejších vrcholových predátorov západokarpatských ekosytémov dosiaľ nebola na Slovensku dostatočne objasnená a pochopená. Potvrzuje to nepriateľský postoj človeka k vlkovi, ktorý v priebehu histórie ovplyvňoval zmeny jeho rozšírenia a početnosti. Kým v prvej polovici minulého storočia bol vlk ešte bežným druhom našej fauny, na prelome storočí sa dostal na pokraj vyhuby. Populácia vlka nebola stabilizovaná až do začiatku 30. rokov, kedy jeho početnosť vzrástla predovšetkým na severovýchodnom Slovensku. Hlavnými príčinami ústupu vlka bol nadmerný poľovnícky tlak (z dôvodu predácie voľne žijúcich kopytníkov) a ničenie zo strany chovateľov domácich zvierat. Po druhej svetovej vojne, vlk znovuosídlil SV časti územia, a postupne začal prenikať na stredné aj západné Slovensko. Intenzívne prenasledovanie vlka zo strany poľovníkov v 50. a 60. rokoch vyústilo k poklesu populácie až na kritickú hranicu jeho existencie. Až v roku 1975 vlk dostal polročnú ochranu, čo významne prispelo k jeho zachovaniu na Slovensku a rozširovaniu západným a južným smerom. Pozitívny rozvoj vľčej populácie vyvolal opätovný tlak zo strany poľovníkov, prameniáci z neekologického a tradičného pohľadu poľovníckeho obhospodarovania tohto druhu. Takýto pohľad na vlka zo strany poľovníkov pretrváva na Slovensku až do súčasnosti.

Postupný nárast početnosti voľne žijúcich kopytníkov (jeleň, diviak, srnec), po druhej svetovej vojne vrholiaci v 80. rokoch, koincidoval so zvyšovaním početnosti a rozširovaním vlka na Slovensku. Početnosť raticovej zveri vyvrcholila v roku 1990 a už po roku 1991 zaznamenávame jej rapidný úbytok v dôsledku nadmerného poľovníckeho tlaku a pytliačenia. Enormne vysoké úlovky vlkov v ostatných rokoch sú pre každého ekologicky mysliaceho človeka varovaním, že súčasná, pomerne dobre stabilizovaná populácia vlka bude čoskoro opäť ohrozená, ak v dohľadnej dobe neurobíme zásadné kroky pre jeho ochranu. Doterajší systém poľovníckeho "obhospodarovania" vlka sa zakladá na filozofii drobného ruského človeka, prečo neloviť bez obmedzenia veď "u nas množko". Okrem polročnej doby ochrany od 1. marca do 16. septembra, ktorá je z ekologického hľadiska nevyhovujúca, pretože nezahrňuje obdobie párenia v januári a februári, zákazu trávenia, chytania do želiez a vyberania mláďat z brlohov sú ostatné metódy lovu povolené. Je to predovšetkým odstrel na návnadách, pri spoločných poľovačkách na diviačiu zver alebo osobitne organizovaných na vlky. O selektívnosti odstrelu nemôže byť ani reči, poľuje sa systémom, čo príde, ihneď treba odstreliť. Limit úlovku v dobe lovu nie je stanovený, pretože lov vlka, ba

ani rysa, sa u nás neplánuje. Takýto spôsob "obhospodarovania" vlčej populácie má na ňu devastačný vplyv - rozvrat sociálnej štruktúry svoriek (často sa odloví najväčšie jedince spravidla rodičovský pár), strata ekologickej funkčnosti svoriek (oslabenie jej možnosti loviť veľkú zver a preorientovanie sa na menšie jedince alebo domáce zvieratá). Ohrozenie vlčej populácie na Slovensku súvisí predovšetkým (tak ako to bolo už aj v minulosti) s poľovníctvom. Tvrdenia, že vlk u nás v súčasnosti nie je ničím ohrozený sa nezakladajú na pravde z nasledovných dôvodov.

Početnosť vlka na Slovensku nie je známa a usudzujeme na ňu len z množstva ulovených jedincov, pričom nevieme, či všetky ulovené zvieratá pochádzajú z nášho územia alebo lovíme aj časť poľskej populácie, ktorá sleduje migrujúcu raticovú zver na južné svahy slovenských Karpát v zime a časť ukrajinskej populácie. Nové poznatky o priestorovej aktivite vlka z Európy dokumentujú veľký domovský okrsok 150 - 220 tisíc hektárov, čo sa nepredpokladalo (*Okarna* in litt). Jedna vlčia svorka využíva územie pokrývajúce veľa poľovných revírov, čo vyvoláva dojem veľkého počtu vlkov. Nemáme tiež informácie o počte vodiacich párov na Slovensku, ktorý je pre posúdenie životaschopnosti populácie jedným z najdôležitejších ukazovateľov. Zo svorky s nenarušenou hierarchiou, má takmer zásadne vrh len jedna, a to vodiaca vlčica. Ospravedlňovanie vysokých úlovkov vlka s odôvodnením, že slovenská populácia vlka je plynule saturovaná z Poľska a Ukrajiny je neekologické a neetické. Situácia v Poľsku je v súčasnosti veľmi dobre zmapovaná. Najväčšia populačná hustota vlka v Poľsku je v Bieszczadach, čo je časť Karpát susediaca s našim územím. Toto územie však nie je natoľko veľké, aby do budúcnosti predstavovalo nevyčerpatelný rezervuár. Vlk je v súčasnosti na celom území Poľska už celoročne chránený, okrem troch vojvodstiev (Krosnienského, Przemyského, Suwalského) susediacich s našim územím, kde je individuálny lov povolený od 1. novembra do konca roka. Na ostatnom území Poľska sa vyskytujú mikropopulácie vlka zväčša navzájom oddelené. Z Ukrajiny máme nedostatočné informácie o vlčej populácii. Podľa poznatkov spolupracovníkov z Ukrajiny je početnosť veľkej zveri malá. Spoliehať sa teda na neustále dopĺňanie našej populácie z obidvoch uvedených susedných štátov nezodpovedá stratégii trvalého zachovania vlka v našej prírode. Dlhodobým cieľom by malo byť vytvorenie stabilizovanej a životaschopnej vlčej populácie v rámci súvislého areálu rozšírenia napojeného na populácie susedných štátov. Pre dosiahnutie tohto cieľa je nevyhnutná spolupráca s Poľskom a Ukrajinou.

Súčasný areál rozšírenia

Zmeny rozšírenia vlka na Slovensku pred rokom 1990 opísali viacerí autori, napr. FERIANCOVÁ, HANÁK 1965, HELL, SLÁDEK 1974, HELL, ĎURIČKA 1991, VOSKÁR 1988, 1993. Rozšírenie vlka v ostatných piatich rokoch možno dokumentovať najmä na základe jeho úlovkov vykazovaných v poľovníckej štatistike, pretože iné informácie nie sú k dispozícii. Na základe distribúcie úlovkov vlka a ďalších doplňujúcich údajov o jeho výskyte od lesníkov, poľovníkov a pracovníkov ochrany prírody sme vylíšili súčasný areál vlka na Slovensku s vyznačením zástrelav od roku 1990 mimo súvisle osídleného územia (Obr. 1 až 5). Brali sa do úvahy len úlovky, ktorých lebky predložili na chovateľské prehliadky trofejí. Tým sa čiastočne eliminovala možnosť zaratovania úlovkov psov. Výskyt hybridov psa a vlka je na Slovensku zriedkavosťou.

Vlk od začiatku 80. rokov až do súčasnosti trvale osídľuje predovšetkým pohoria východného a stredného Slovenska. Jeho prieniky do južnej časti stredoslovenského kraja a do západoslovenského kraja zväčša skončia ulovením, čo bráni zväčšovaniu areálu južným a západným smerom. Lov vlka je teda najvýznamnejším faktorom obmedzujúcim jeho návrat do oblastí, ktoré pôvodne obýval. Snaha o akúsi rajonizáciu vlka na našom území (táto sa propaguje v poľovníckych kruhoch aj u medveďa) s odôvodnením, že v západoslovenskom kraji už nie sú podmienky pre jeho existenciu je neopodstatnená, pretože prenikajúce jedince sú hneď odlovené a nemajú čas ani príležitosť založiť vitálnu lokálnu populáciu a tým preukázať, či sú prírodné podmienky pre existenciu vlka tu vhodné alebo nie. Vlk sa vyznačuje veľkou ekologickou plasticitou a schopnosťou prežívať aj v civilizovanej krajine. Ako príklad možno uviesť životaschopné populácie vlka v Taliansku a Španielsku. Vedomé zabraňovanie ďalšieho rozširovania vlka u nás je presne opačná tendencia, aká sa presadzuje vo svetovej stratégii ochrany biodiverzity. Pokiaľ mi je známe, v celej Európe, ale najmä v severnej Amerike (Kanada aj USA) je snaha podporiť návrat veľkých šeliem do ich pôvodného areálu a vytvoriť pre to vhodné podmienky. Na tento účel vynakladajú civilizované štáty veľké úsilie a finančné prostriedky. Aj u nás by mal vlk dostať túto šancu a je potrebné ju v čase tvorby novej legislatívy zohľadniť. Podpora prirodzeného rozširovania vlka u nás zatiaľ nevyžaduje nijaké mimoriadne úsilie a stačilo by obmedziť jeho lov na okraj areálu.

Zmeny početnosti

Údaje o početnosti vlkov na Slovensku sa v minulosti i teraz zakladajú spravidla na extrapolácii vychádzajúcej z množstva ulovených jedincov. Tzv. tretinové pravidlo, ktoré predpokladá, že ročný úlovok odčerpáva asi 1/3 populácie, dáva len veľmi nepresnú informáciu o celkovej početnosti populácie. Podľa neho by na Slovensku v súčasnosti žilo (vychádzajúc z priemerného úlovku za roky 1991 až 1994, 134 jedincov) asi 400 vlkov. Údaje o početnosti vlkov uvádzané v poľovníckej štatistike sú nereálne, na čo už v minulosti poukázal HELL 1988 aj VOSKÁR 1993. K oficiálne uvádzaným počtom ulovených vlkov je potrebné prirátava určitý počet upytličených jedincov. Odhadnutí počet nelegálne ulovených vlkov je problematické, ale možno predpokladať, že podobne ako aj pri iných druhoch zveri to bude významné číslo.

Počet ulovených vlkov vrcholil v roku 1992 (152 jedincov) a odvtedy postupne klesá (1993 - 139, 1994 - 116 jedincov). Ak uvažujeme priemerný počet vlkov vo svorke 6 (VOSKÁR 1993), potom sa na Slovensku priemerne ročne za ostatné 4 roky zlikviduje asi 22 svoriek. Ročný úlovok od roku 1985 sústavne prevyšuje 100 jedincov. Napriek skutočnosti, že na Slovensku je v súčasnosti vlčia populácia stabilizovaná, vykazovaný úlovok je príliš vysoký na to, aby sa udržala životaschopná populácia. Výška úlovku je nepostacujúca informácia pre seriózne obhospodarovanie tejto šelmy, preto je nevhodné argumentovať tým, ako to často počujú z poľovníckych kruhov, že každoročné vysoké úlovky svedčia o premožnení vlka na Slovensku. Pretože o populácii vlka (okrem výšky odstrelu) nemáme nijaké seriózne informácie, ktoré by boli podkladom pre rozhodovanie o jeho ochrane, prípadne love, je žiadúce zavčasu predísť úplnému zdevastovaniu vlčej populácie.

Dôvody pre sprísnenie ochrany (obhospodarovania) možno zhrnúť nasledovne:

- Pretože nepoznáme početnosť vlčej populácie a najmä početnosť vodiacich párov, nevieme akú časť populácie lovom každoročne odčerpávame.
- Potravná báza vlka (voľne žijúca raticová zver) v ostatných štyroch rokoch v dôsledku legálneho lovu aj pytliačenia sa rapídne zhoršuje. Možno očakávať znižovanie početnosti mládat vo vrchoch ako aj preorientovanie sa na lov domácich zvierat.
- Nadmerný lov, najmä vodiacich jedincov vedie k rozvratu sociálnej štruktúry svoriek a zhoršenia ich loveckých možností.

Návrh ďalšieho postupu pre ochranu a poľovnícke obhospodarovania vlka na Slovensku

- Upraviť dobu lovu vlka od 1. októbra do konca roka.
- Zákazať lov vlka na spoločných poľovačkách a likvidáciu celých svoriek.
- Zaviesť úplnú ochranu vlka v národných parkoch vrátane ochranného pásma.
- Na ostatnom území plánovať lov vlka aj rysa, obmedziť ich lov na okraji areálu rozšírenia. Zvážiť možnosť v areáli výskytu veľkých šeliem, prípadne len v národných parkoch, zákonne ustanoviť používanie účinnej ochrany domácich zvierat na pastviskách (elektrické ohradníky, strážne psy, plašidlá - optické, čuchové aj zvukové. V národných parkoch zaviesť možnosť kompenzovania škôd spôsobených šelmami a podmieniť ho ochranou stád domácich zvierat.
- Informovať a vzdelávať chovateľov domácich zvierat o možnostiach, potrebe a spôsoboch ochrany domácich zvierat pred šelmami. Osobitnú pozornosť sústrediť na rozšírenie chovov pracovných plemien strážnych psov a ich správnej výchovy. Doterajšie skúsenosti zo Slovenska svedčia o tom, že tradičný spôsob výchovy strážnych psov na ochranu domácich zvierat sa vytratil a bude ho potrebné znova oživiť. Veľmi dobré skúsenosti a poznatky o využívaní strážnych psov sú z viacerých miest Európy (Poľsko, Španielsko, Taliansko).
- Vzdelávanie obyvateľstva o význame zachovania vlka v našej prírode, preklady literatúry, filmy, videokazety, články v odborných aj populárnych časopisoch.
- Podporiť výskum a zapojiť do neho miestne obyvateľstvo (farmárov, pastierov, lesníkov, poľovníkov a pod.).
- Pri výstavbe cestnej siete najmä diaľnic, trvať na budovaní prechodov pre zver.

Summary

The paper deals with current status, perspectives and conservation needs of the gray wolf (*Canis lupus*) in Slovakia. Due to intensive hunting pressure in the 50s, the wolf became threatened species and the rest of population survived in NE Slovakia. Since 1975 hunting season was adapted from September 16 to March 1. The population has slowly recovered and the wolf recolonized majority of its previous range. At present, the wolf population is stable, but intensive shooting without any limitations will threaten this species in a short time. Annual harvest in recent years has been extremely high. The numbers of the wolves killed by hunters since 1991 to 1994 were as follows: 130, 152, 139, 116. In 1992 the annual harvest was the highest in this

century. The following measures for wolf protection are proposed:

- Hunting season should be adapted from October 1 to December 31.
- Killing wolves by chasing as well as killing whole packs should be prohibited.
- Protection of wolves in the national parks should be established.
- Outside national parks, killing of wolves should be limited for every hunting area. This limit should be implemented into hunting plans. At the edge of the range hunting should be restricted to a minimum.
- Livestock protection in the national parks or in the whole range should be prescribed by law. Killing of domestic animals should be compensated in case of protected herds.
- An education program for people about needs of the wolf protection.
- Support research activities; local people (hunters, foresters, farmers) should be involved in research.
- Overpasses and underpasses should be built a cross highways.

Literatúra

Feriancová - Masárová, Z., Hanák, V., 1965: Stavovce Slovenska IV Cicavce. Bratislava.

Hell, P., 1988: Problémy s vlkom. Poľovníctvo a rybárstvo. 40, 2. 58 - 59.

Hell, P., Ďurička, J., 1991: Zmeny rozšírenia, početnosti a problematika vlka obyčajného na Slovensku od roku 1969. Folia venatoria 21, 147 - 157.

Hell, P., Sládek, J., 1974: Trofejové šelmy Slovenska. Bratislava - Příroda, 254s.

Voskár, J., 1988: Žije u nás naozaj veľa vlkov? Les 11, 511 - 514.

Voskár, J., 1993: Ekológia vlka obyčajného (*Canis lupus*) a jeho podiel na formovaní a stabilite karpatských ekosystémov na Slovensku. Ochrana prírody 12, 241 - 276.

Adresa autora:

Ing. Slavomír Findo, CSc.

Lesnícky výskumný ústav

T. G. Masaryka 22

SK - 960 92 Zvolen